

5. Програма Народного Руху України // www.nru.org.ua
6. Філіпченко А. С. Головні напрями реформування української економіки // Матеріали “круглого столу” “Сучасні проблеми економічного розвитку України”, Київ, 7 липня 1999 р. // http://www.niurr.gov.ua/ukr/econom/krugly_stil'99/index_econom.htm
7. <http://www.nru.org.ua>

Анотації

Кучерук М. С. Видение Народным Рухом Украины экономического развития нашей страны (законотворческая работа по этому вопросу в Верховной Раде Украины IV созыва, 2002–2005 гг.).

В статье излагается концепция экономического развития Украины. Также рассматриваются конкретные шаги, которые предпринимала партия для реализации своего видения экономического развития страны.

Kucheruk M. S. The Point of View of People's Movement of Ukraine on the Development of Economic of our country.

This article tells us about the conception of the development of economic of Ukraine. The author also paid attention to the concrete steps which this political force had maid. Conception of economic development of Ukraine is expounded in the article. Konkretne steps which was undertaken by party for realization of the vision of economic development of country are also examined.

О. П. Манолова

ТУРЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКА ТОРГОВО-ЕКОНОМІЧНА СПІВПРАЦЯ В 1991–2005 РР.

У турецького та українського народів давня історія торгово-економічних взаємовідносин. Також протягом століть турецько-українські відносини характеризувались постійною конфронтацією, в тому числі й у вищезазначених двосторонніх відносинах.

Питанням двосторонньої турецько-української торгово-економічної співпраці приділено увагу в працях Т. Біленко [1], С. Василенко [2], Н. Волошиної [3], С. Глебова [5], Є. Долгова [8], Л. Золотоверха [11], О. Ілющенко [13], Н. Мхитарян [14], Б. Парахонського [15], В. Побережного [17] та ін. Вивчення проблем розвитку процесів регіональної інтеграції Чорноморських держав тільки зараз починає набирати обертів. В 90-х рр.

XX ст. в різних наукових виданнях (збірниках, журналах, матеріалах конференцій) почали з'являтися статті та розвідки з цієї тематики.

Туреччина посідає четверте місце серед всіх торговельних партнерів України, поступаючись за цим показником лише Росії, Німеччині та Туркменістану. Саме з Турецькою Республікою наша держава зберігає найбільше серед всіх іноземних партнерів позитивне сальдо у двосторонній торгівлі. А у товарній структурі українського експорту переважають металопродукція та продукція чорної металургії, хімічні вироби, пластмаса, каучук, мінеральні продукти, деревина [18].

Туреччина є досить важливим гравцем на міжнародній арені як світська мусульманська держава, яка зуміла поєднати в собі західну та східну цивілізацію, стати об'єднуючим мостом між Заходом та Сходом і забезпечити власний стабільний політичний та економічний розвиток.

Наша південна сусідка є беззаперечним і надійним прибічником курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію, а стратегічні завдання зовнішньої політики України знаходять підтримку з боку Турецької держави. Дві держави розвинули широкі контакти у всіх сферах та піднялися до рівня конструктивного партнерства у своїх взаєминах [8, с. 3–5]. Завдяки спільним рисам і прагненням, а також географічній близькості та історії Туреччина і Україна повинні об'єднати зусилля у створенні та формуванні безпеки та економічної динаміки у великому регіоні від Європи до Середньої Азії [4, с. 32–34].

В той же час існують й певні проблемні питання турецько-українських двосторонніх торгово-економічних відносин, серед яких сучасні дослідники виділяють дисбаланс у двосторонній торгівлі, запровадження турецьким урядом квотування для деяких видів металургійної продукції, які походять із держав — нечленів ЄС та Європейської угоди про вільну торгівлю, а також підвищення ставок на імпорт гарячого і холодного прокату [17, с. 31].

Туреччина була однією з перших країн, які визнали Україну як державу після проголошення її незалежності у 1991 р. [16, с. 90]. Офіційні візити, як на рівні президентів, так і на рівні прем'єр-міністрів та керівників профільних міністерств

обох країн, сприяли створенню відповідної законодавчої бази з метою розвитку співробітництва у провідних сферах сучасного суспільно-політичного життя [11, с. 16–20].

Рушійною силою розвитку турецько-українських відносин протягом 1991–2005 рр. виступає торговельно-економічне співробітництво, основою якого є промисловий, сільськогосподарський й науково-технічний потенціал. Дані відносини за інтенсивністю та рівнем їх розвитку є провідними у відносинах між двома сусідніми країнами, оскільки саме вони встановлюють підґрунтя для ефективною взаємодії та співпраці й в інших сферах розвитку сучасного суспільства. У зміцненні відповідних контактів з нашою південною сусідкою позитивну роль відіграє Турецько-українська ділова рада, завданнями якої в першу чергу є збирання інформації про стан економіки, торгівлі, інвестицій в обох країнах, проведення виставок, ярмарок у великих турецьких та українських містах, організація зустрічей представників ділових кіл обох країн та участь у розробці двосторонніх економічних угод [6].

Документальна та законодавча база розвитку торговельно-економічних відносин між Туреччиною та Україною була започаткована підписанням 4 травня 1992 р. “Договору про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою” [7, с. 25–29] та Угоди між урядами обох країн “Про торговельно-економічне співробітництво” [10, с. 389–391], в яких сторони зобов’язувались зміцнювати та розширювати взаємовигідні торговельно-економічні відносини між своїми країнами на стабільній та збалансованій основі.

Підписання вищезгаданих документів підтвердили бажання правлячих кіл обох держав зміцнювати історичні відносини дружби та добросусідства, що базуються на принципах рівності і взаємної поваги та вигоди. Також договірні сторони зобов’язувалися вжити всіх необхідних заходів для розвитку і розширення торговельно-економічних стосунків на довгострокових, стабільних і збалансованих засадах та зміцнювати економічне співробітництво в межах існуючих можливостей й у відповідності до чинного національного законодавства. Крім названих напрямків співробітництва, Туреччина та Україна також домовилися про взаємодію у таких сферах, як сільське господарство і харчова промисловість, модернізація легкої про-

мисловості, суднобудівництво, виробництво медичного устаткування, засоби зв'язку та транспорт, а також будівництво і туризм [15, с. 53–63].

Співпраця з Туреччиною в останнє десятиліття ХХ ст. та в перші роки ХХІ ст. набула для України особливого та принципового значення. Зближення нашої держави з Туреччиною зумовлено взаємною зацікавленістю у транзиті енергоносіїв, компліментарності економік та співпраці у форматі Чорноморського економічного співробітництва [2, с. 11–25]. Туреччина відіграє все більш помітну роль у зовнішньоекономічній діяльності молодшої Української держави. На цей час на Туреччину припадає близько половини всього обсягу торгівлі України з близькосхідними країнами [13, с. 584–589].

За даними Інституту статистики Турецької Республіки, в результаті розвитку двосторонніх відносин, які постійно розвиваються, обсяг зовнішньої торгівлі Туреччини й України у 1991 р. становив 126 млн дол. США. А вже через 2 роки у 1993 р., обсяг зовнішньої торгівлі між Туреччиною й Україною становив 203,5, у 1994-му — 317, а в 1995-му — 504 млн дол. [1, с. 529–530]. Таким чином можна констатувати той факт, що торговельні відносини між Туреччиною і Україною в першій половині 1990-х рр. мали постійні та чіткі тенденції до зростання [14, с. 42–46].

У 1999 р. обсяг експорту Туреччини в Україну становив 226 млн дол., у той час як експорт України в Туреччину склав 774 млн дол. Слід також зазначити, що в зовнішній торгівлі двох країн в останні роки ХХ ст. постійно розвивався дисбаланс не на користь Туреччини, який знизився до 550 млн дол. Але, незважаючи на ці негативні показники, Туреччина у 1998 та 1999 рр. спромоглася зберегти третє місце серед найбільших країн — імпортерів з України після Російської Федерації та Китаю [5, с. 43–45].

За статистичними підсумками 1999 р. Туреччина посіла п'яте місце серед країн — торговельних партнерів України, а відповідний обіг між двома державами становив майже 876 млн дол. (за турецькими даними, він перевищив 1 млрд дол.). На перспективу та стратегічним завданням, як його визначила турецька сторона, є доведення двостороннього річного товарообігу до 2 млрд дол. США [20].

За даними Держкомстату України, у січні — листопаді 2001 р. наша держава експортувала у Туреччину товарів на 949,5 млн дол., що на 19,6 % більше, ніж за аналогічний період 2000 р., та, в свою чергу, імпортувала з Туреччини товарів на суму 116,7 млн дол., що на 20 % менше, ніж за аналогічний період того ж таки 2000 р. Таким чином, поступово почали спостерігатися прояви значної негативної динаміки сальдо зовнішньої торгівлі між двома країнами.

Кабінет Міністрів України і уряд Турецької Республіки постійно продовжували вдосконалювати законодавчу базу міждержавного співробітництва та поставили перед собою такі завдання:

- спрощення порядку проведення експортно-імпортних процедур;
- збільшення обсягу двосторонньої торгівлі;
- заохочення розвитку взаємовигідного співробітництва у галузі високих технологій;
- зміцнення та диверсифікування двосторонніх торгово-економічних відносин у таких галузях, як промисловість, торгівля, сільське господарство, перевезення вантажів, енергетика, туризм, банківська галузь [11, с. 16–20].

Пріоритетні напрями торгово-економічного співробітництва між Туреччиною та Україною можна оцінювати за декількома ознаками. Це обсяги експорту та імпорту, обсяг інвестицій і наявність значних прибуткових проектів. За підсумками 2001 р. Україна знаходилася на 16-му місці серед всіх торговельних партнерів Туреччини, а сама Туреччина займала 5-те місце серед основних торговельних партнерів нашої держави. Також саме з Турецькою Республікою наша держава зберігала на той час найбільше серед всіх іноземних партнерів позитивне сальдо у двосторонній торгівлі [8, с. 3–11]. Так, за даними української сторони, загальний товарообіг між обома державами у 2001 р. становив 1147,6 млн дол., в тому числі експорт — 1009,4 млн дол., а імпорт — 138,2 млн дол. Згідно з даними турецької сторони, загальний товарообіг становив 1045,2 млн дол., а імпорт — 287,7 млн дол., а позитивне сальдо для України становило 469,8 млн дол. [13, с. 584–589].

За даними Держкомстату України, товарообіг між Туреччиною та Україною за 10 місяців 2002 р. становив 1204 млрд дол.,

а за турецькими — 928,9 млн дол. [1, с. 528]. Розходження в цифрах пояснюється тим, що певна частина як українських, так і турецьких товарів реекспортується компаніями до третіх країн. Тому такі експортно-імпортні операції за турецькою методикою не включаються в офіційну статистичну інформацію до виходу вантажів з порту.

Активні партнерські стосунки між Туреччиною й Україною на політичному рівні дають змогу провадити взаємно вигідну економічну політику на рівні суб'єктів господарювання обох держав. Основу українського експорту до Турецької Республіки становлять чорні метали та вироби з них (59 %), кокс та кам'яне вугілля (11,7 %), мінеральні добрива (8,8 %), продукція органічної та неорганічної хімії (6,6 %), а також деревина та вироби з неї (3 %). Значну частину серед українського експорту становить також продукція сільського господарства та харчової промисловості (2,6 %), полімерні матеріали і пластмаси (2,3 %), кольорові метали та вироби з них (2,2 %).

Щодо імпорту товарів з Туреччини в перші роки ХХІ ст. найбільшу питому вагу становили товари легкої промисловості (26,3 %), продукція сільського господарства та харчової промисловості (11 %), полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них (10,3 %), котли, машини й апарати (8,8 %), автомобілі (6,1 %) та електричні машини (4,9 %). Обсяги експорту збільшилися, в основному, за рахунок поставок продукції сільськогосподарського призначення, металопродукції та поставок продуктів хімічної промисловості. Імпорт товарів зріс за рахунок збільшення поставок автомобілів, мінералів та металопродукції [12].

Разом з тим у торговельно-економічних відносинах Туреччини з Україною у досліджуваний період залишалось багато недоліків та проблем. У структурі українського експорту продовжували переважати товари з малою доданою вартістю, залишався дисбаланс у двосторонній торгівлі. Турецький уряд запровадив квотування для деяких видів металургійної продукції походженням із держав — нечленів ЄС і Європейської угоди про вільну торгівлю та підвищив митні ставки на імпорт гарячого і холодного прокату.

Серед прикладів успішної реалізації відповідних контрактів слід назвати постачання до Туреччини газокompресорних станцій Сумським науково-виробничим об'єднанням ім. Фрунзе

та компанією “Мотор Січ“, вітроелектростанцій дніпропетровським “Південмашем“, залізничних цистерн маріупольським “Азовмашем“ тощо. Значний потенціал української хімічної промисловості дозволяє збільшити виробництво та експорт азотних добрив, попит на які у Туреччині щорічно зростає. Великі можливості є також у збільшенні українського експорту поліетилену, пластмас, синтетичних ниток та хімічної продукції.

На особливу увагу заслуговує перспектива розвитку співпраці двох держав у галузі енергетики. У досліджуваній період актуальними питаннями розвитку українсько-турецького співробітництва у сфері енергетики були такі чинники:

- підписання угоди між урядом України та урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузі енергетики;
- реалізація спільних інфраструктурних проєктів у газовому та електроенергетичному секторах;
- розбудова транс'європейських мереж та об'єднання енергетичних ринків Європи;
- відновлення переговорного процесу щодо реалізації угоди між урядом України та урядом Турецької Республіки про нафтопровідну систему Джейхан — Самсун.

Відповідно до положень проєкту угоди між Туреччиною та Україною про співробітництво в галузі енергетики планувалося плідно і активно співпрацювати у таких напрямках, як виробництво, передача та розподіл електроенергії, реалізація інвестиційних проєктів на території обох країн, а також у третіх країнах, експлуатація, технічне обслуговування, реконструкція електричних станцій і мереж. Також сторони домовились про спільні наукові дослідження, проєктування та будівництво в галузі енергетики, створення виробничих і технологічних центрів, лабораторій, взаємний обмін фахівцями, організацію інформаційного обміну з питань мирного використання ядерної енергії та співробітництво у сфері використання транзитних газопроводів і підземних газосховищ.

Статистичні дані свідчать про те, що економіка Турецької Республіки у 90-х рр. ХХ ст. характеризувалася такими цифрами [1, с. 528]:

ВВП на душу населення досягав 4 610 дол. (в Україні — 300 дол.);

Частка ВВП, що використовувалась в ролі інвестицій, досягла 24 % (в Україні — 13 %).

Важливими показниками сучасної двосторонньої торгівлі між країнами було постійне позитивне торговельне сальдо України. На думку турецьких бізнесменів, турецько-українська торгівля має непогані перспективи. Існують можливості для нарощування українських поставок металургійної продукції, продовольчого та фуражного зерна, борошна, насіння соняшнику, олії та кукурудзи. Українські підприємства, за умови поліпшення рекламної роботи, могли б значно збільшити продаж до Туреччини високотехнологічної продукції, наукових і технологічних розробок, агрегатів для акумуляції альтернативних джерел енергії, біологічних технологій для очищення води тощо.

За даними Держкомстату України, торгівля товарами між Україною та Туреччиною протягом 1994–2005 рр. характеризувалася поступовим зростанням кількісних показників обсягу (млн дол. США):

Показники	2002	2003	2004	2005
Товарообіг	1489	1277	2352	2642
Експорт	1277	946	1941	2034
Експорт	211	330	411	607
Сальдо	1065	616	1530	1427

Важливою складовою частиною в енергетичному співробітництві двох країн у 1991–2005 рр. була нафтогазова сфера, у якій спостерігалась тенденція до збільшення транзитних потужностей газотранспортної системи України у напрямку Балканських країн і Туреччини, забезпечення безперебійної і повної передачі обсягів російського природного газу до Туреччини територією України [3, с. 555].

Україна має зосередитися на довгострокових показниках та повинна продемонструвати свою рішучість і готовність укласти міжнародні контракти, які відповідають західним стандартам, довести, що вона готова запропонувати західним партнерам конкурентні тарифи на транспортування нафтопродуктів.

Співпраця з Україною могла б знайти реальне втілення у постачанні електроенергії та спорудженні енергетичного комплексу в Туреччині. Разом з турецькими компаніями Україна могла б взяти активну участь у розбудові та розширенні існуючих трубопроводів [19].

Висновки

Аналіз турецько-українського торгово-економічного співробітництва свідчить, що сьогодні Україна має значні можливості використовувати позитивний досвід Туреччини, особливо в розв'язанні економічних проблем. Економічний розвиток сучасної Туреччини не є безпроблемним, але успіхи останніх десятиліть очевидні. Відстала сільськогосподарська країна перетворилась в індустріально-аграрну та наближається до рівня високорозвинених країн світу. Проте у розв'язанні власних економічних проблем Туреччина також має можливість послуговуватись позитивним досвідом України.

Аналізуючи стан економічних відносин між Туреччиною й Україною, які по праву займають провідне місце у двосторонньому співробітництві, передусім слід відзначити, що за останні роки Туреччина міцно укріпилася як один з найперспективніших партнерів у зовнішньоекономічній діяльності нашої держави. Через турецьку територію йдуть найбільш зручні транспортні шляхи у середземноморські та близькосхідні регіони. Об'єктивні чинники взаємовідносин України і Туреччини полягають у тому, що обидві країни є сторонами транспортно-комунікаційного коридору, що зв'язує Європу з Азією.

Крім того, саме з Турецькою Республікою наша держава зберігає найбільше серед всіх іноземних партнерів позитивне сальдо у двосторонній торгівлі. Враховуючи значні здобутки та досвід, Туреччина й Україна налаштовані й надалі нарощувати темпи розвитку двосторонньої торгівлі, реалізовувати великий потенціал та невичерпані ресурси взаємовигідного партнерства.

Подальшому нарощуванню обсягів турецько-української торгівлі об'єктивно заважають штучно створені перепони, а саме: проведення взаєморозрахунків через банки третіх країн, незначна частка представництв українських компаній на території Туреччини, забюрократизованість проведення експортно-імпортних операцій, довготривалий процес митного оформлення вантажів, неефективна українська юридично-правова система, що не відповідає міжнародним стандартам.

Джерела та література

1. Біленко Т. Стан та перспективи українсько-турецьких зовнішньо-економічних відносин на засадах сталого розвитку / Т. Біленко // Україна — Туреччина: минуле, сучасне та майбутнє : збірник наукових праць. — К.: Денеб, 2004. — 632 с.
2. Василенко С. “Чорноморська доктрина” України та її сучасні виміри / С. Василенко // Людина і політика. — 2002. — № 4. — С. 11–25.
3. Волошина Н. Становлення відносин між Туреччиною та Україною на сучасному етапі / Н. Волошина // Україна — Туреччина: минуле, сучасне та майбутнє : збірник наукових праць. — К. : Денеб, 2004. — 632 с.
4. Вступне слово посла Туреччини в Україні Більге Джанкореля // Україна — Туреччина: минуле, сучасне та майбутнє : збірник наукових праць. — К. : Денеб, 2004. — 632 с.
5. Глебов С. Двосторонні економічні ініціативи у чорноморській системі міжнародних відносин як фактор зниження конфліктності в регіоні / С. Глебов // Нова політика. — 2000. — № 3 (29). — С. 43–45.
6. Дамладжи Д. З надією та побажаннями [Електронний ресурс] / Д. Дамладжи : Українсько-польський інтернет-журнал — www.Ukraine-Poland.com.
7. Договір про дружбу і співробітництво між Україною і Турецькою Республікою // Політика і час. — 1994. — № 7. — С. 25–29.
8. Долгов Є. Не лише Чорне море єднає нас. Посольству України в Туреччині 10 років: минуле, сьогодні, майбутнє / Є. Долгов // Політика і час. — 2003. — № 1. — С. 3–11.
9. Доповідь Андресюка Б., доктора політичних наук, першого заступника голови комітету Ради України з питань національної безпеки і оборони на конференції “Україна: майбутнє” (Лондон, 2–3 лютого 2003 рік) / Б. Андресюк : [Електронний ресурс] : Інститут Євроатлантичного співробітництва. Архів публікацій за 2003 рік. — http://ieac.org.ua/content/print.php?id=4&ch_id=31&ar_id=53.
10. Зібрання чинних міжнародних договорів України. Офіційне видання / За заг. ред. А. М. Зленка. — К. : Видавничий Дім “Ін Юре” — 2002. — Т. 5. — Кн.1. — 456 с.
11. Золотоверх Л. Проблеми формування регіональної системи економічного співробітництва в країнах Чорноморського регіону / Л. Золотоверх // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Міжнародні відносини. — 2001. — Вип. 19. — С. 16–20.
12. Іванов О. Що приніс Президентіві візит до Туреччини [Електронний ресурс] / О. Іванов // ІНТЕР ONLINE вещание —www.podrobnosti.ua/podrobnosti/2005/06/12/219292.html.
13. Ілющенко О. Інфокомунікаційні зв’язки України та Туреччини / О. Ілющенко, Н. Князева, Г. Піскорська // Україна — Туреччина:

- минуле, сучасне та майбутнє : збірник наукових праць. — К. : Денеб, 2004. — 632 с.
14. Мхитарян Н. Україна і Туреччина в рамках ЧЕС / Н. Мхитарян // Політика і час. — 1997. — № 4. — С. 42–46.
  15. Парахонський Б. Стратегія мирної взаємодії: Україна в системі Чорноморського економічного співробітництва / Б. Парахонський // Вісник НАН України. — 1998. — № 5–6. — С. 53–63.
  16. Перелік держав, що визнали Україну як незалежну державу і встановили з нею дипломатичні відносини / Указ Президента України // Політика і час. — 1993. — № 1. — С. 88–90.
  17. Побережний В. Туреччина у зовнішній політиці України / В. Побережний // Нова політика. — 2002. — № 3 (35). — С. 29–33.
  18. Пророченко Н. Туреччина: історія, культура, географія / Н. Пророченко — К. : Світ знань. — 2005. — 232 с.
  19. Парахонський Б. Стратегічні інтереси України в країнах Чорноморського регіону та проблеми національної безпеки / Б. Парахонський та ін. : монографія. — К. : НІСД, 2001. — 134 с. — (Сер. “Зовнішньополітичні стратегії”. — Вип. 7).
  20. Стратегія сближення [Електронний ресурс] : Електронні вісті — <http://elvisti.com/node/2958/>
  21. Туреччина — Україна [Електронний ресурс] : Міністерство економіки України — http://ukrexport.gov.ua/ukr/econ_spivirob/tur/2171.html

Анотації

Манолова Е. П. Турецко-українське торгово-економічне співробітництво в 1991–2005 гг.

В статье рассматриваются ведущие аспекты турецко-украинского торгово-экономического сотрудничества на протяжении 1991–2005 гг. Большое внимание уделено основным достижениям и проблемам вышеуказанных двусторонних отношений Турецкой Республики и Украины.

Manolova E. P. The Turkish-Ukrainian trade and economic collaboration in 1991–2005.

In the offered article the leading aspects of the Turkish-Ukrainian trade and economic collaboration are examined during 1991–2005. An accent is done on main achievements and problems of afore-mentioned relations of Turkish Republic and Ukraine.